

Антитерористична мотивація як категорія науки і практики

Пономаренко А. Ю.¹

Опубліковано	Секція	УДК
22.07.2024	Право	323.28

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12794644>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті досліджуються теоретичні підходи до визначення мотивації, її значення для життєдіяльності людини. Проаналізовано поняття мотиву та мотивація, розкрито її види.

Охарактеризовано актуальність та зміст терористичної загрози та положення сучасних стратегій боротьби з тероризмом, наголошено, що одними з головних сутнісних ознак тероризму є ідеологія та мотивація до терористичної діяльності.

Зроблено висновок, що антитерористичної мотивація, може розглядатися, з одного боку, як процес, що стимулює і підтримує поведінкову активність людини і спрямована на формування антитерористичних мотивів у різних верств населення, з іншого як сукупність таких антитерористичних мотивів, що обумовлюють ставлення та поведінку людини (групи людей) в умовах терористичної загрози. Констатовано, що вона може формуватися під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, її зміст полягає у цілеспрямованій діяльності з формування у населення мотивів не сприйняття ідеології тероризму, його методів, сприяння і активної участі у протидії тероризму, а праксеологічне значення у спроможності підвищити ефективність стратегій протидії тероризму, шляхом формування у населення атитерористичних мотивів.

Встановлено, що дальших наукових розвідок потребують питання шляхів та засобів формування антитерористичної мотивації у різних верств населення, чинників що впливають на ефективність цього процесу, правового регулювання цієї діяльності тощо.

Ключові слова: мотив, мотивація, тероризм, протидія тероризму, антитерористична мотивація, антитерористична компетентність.

Anti-terrorist motivation as a category of science and practice

Annotation. The article examines theoretical approaches to determining motivation, its importance for human life. The concept of motive and motivation is analyzed, its types are revealed.

The relevance and content of the terrorist threat and the state of modern strategies to combat terrorism are characterized, it is emphasized that one of the main essential features of terrorism is ideology and motivation for terrorist activity.

It was concluded that anti-terrorist motivation can be considered, on the one hand, as a process that stimulates and supports the behavioral activity of a person and is aimed at the

¹кандидат педагогічних наук, Одеський державний університет внутрішніх справ

formation of anti-terrorist motives in various segments of the population, on the other hand, as a set of such anti-terrorist motives that determine the attitude and behavior of a person (groups of people) under conditions of terrorist threat. It was established that it can be formed under the influence of internal and external factors, its content consists in purposeful activities to form among the population the motives of not accepting the ideology of terrorism, its methods, assistance and active participation in counter-terrorism, and its praxeological significance is the ability to increase the effectiveness of counter-terrorism strategies, by forming anti-terrorist motives in the population.

It has been established that the issues of ways and means of formation of anti-terrorist motivation among different segments of the population, factors affecting the effectiveness of this process, legal regulation of this activity, etc., require further scientific research.

Key words: motive, motivation, terrorism, counter-terrorism, anti-terrorist motivation, anti-terrorist competence.

Вступ

Постановка проблеми. Тероризм - це складне явище, яке не має простих рішень. Для його подолання потрібні комплексні зусилля з боку урядів, правоохоронних органів, науковців та громадянського суспільства.

Рівень терористичної загрози в Україні і світі, дозволяє стверджувати, що вона залишається однією з небезпечних, та таких що носять глобальних характер. Вочевидь, що питання протидії тероризму повинні бути пріоритетом державної політики, наукових досліджень та людської активності.

Питання мотивації людей були і залишаються предметом активних наукових розвідок. Це пов'язано по-перше з тим, що мотивація є ефективною рушійною силою як конкретного індивіда так і суспільства в цілому; по-друге розвиток суспільства, зміни його моральних та матеріальних орієнтирів призводять до необхідності пошуку (вдосконалення) як змістовної складової мотиваційної діяльності (змісту мотивів, ідеології) так і підходів до системи її формування.

Вочевидь, що використання мотиваційної компоненти у протидії глобальній загрозі людства – є виправданою і конче необхідною в сучасних умовах.

Мета статті: розкрити зміст антитерористичної мотивації як наукової категорії та її праксеологічне значення.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові розвідки із проблем боротьби з тероризмом є надзвичайно різноманітними. Правові, політичні, соціальні, психологічні та інші аспекти цього явища висвітлювали у своїх працях зарубіжні та вітчизняні науковці, серед яких: К. Добсон, Р. Пейн, С. Хоффмана, В. Дженкінс, М. Креншо, С. Сігеллер, П. Уїлкінсон, Й. Александер, У. Лакер, Ф. Аречагу, Дж. Поуст, В. Ф. Антипенко, М. Г. Гуцало, В. П. Ємельянов, Ю. А. Іванов, В. О. Коршунов, С.С. Кудінов, С.О. Кузніченко, В. В. Крутов, В. П. Ліпкан, Б.Л. Леонов, І. М. Рижов та ін.

Важливо зазначити, що дослідження мотивації – це складна та постійно мінлива сфера. Нові теорії та ідеї постійно з'являються, набувають розвитку та потребують подальшого удосконалення.

Значна роль в осмисленні проблеми мотивації особистості до певних дій та діяльності у цілому належить вітчизняним та зарубіжним дослідженням, які розкривають понятійну основу мотивації, єдність динамічного і змістовного аспектів мотивації, принцип активності суб'єкта в процесі діяльності, вплив ситуативних чинників на мотивацію, принцип ієрархічної будови людських потреб, положення загальнопсихологічної теорії діяльності (Г.С. Костюк (Е. Десі, А. Маслоу, С.Д. Максименко, С.С. Занюк, Н.Г. Іванова, Х. Хекхаузен та ін.).

Багато уваги дослідженням проблем мотивації з різноманітних питань приділяли і відомі американські вчені: Абрахам Маслоу, Фредерік Скіннер, Джон Аткинсон, Віктор Врум, Едвард Л. Декстер) та європейські науковці (Курт Левін, Девід Макклелланд, Ганс Айзенк, Бернд Вініке.

Проблеми розвитку мотивації в професійній діяльності правоохоронців досліджувалися в роботах В.Г. Андросюка, М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, С.П. Бочарової, В.Л. Васильєва, І.В. Жданової, О.В. Землянської, Л.І. Казміренка, В.М. Клачко, Н.І. Ковальчишиної, П.В. Макаренка, В.О. Соболева, А.А. Стародубцева, О.М. Столяренка, О.В. Тімченка, О.М. Цільмак, С.І. Яковенка.

Разом з тим питання поняття, змісту та значення антитерористичної мотивації досліджені недостатньо.

Результати

Термін "мотивація" бере свій початок від латинського слова "movere" - що дослівно означає рухати. Під мотивацією розуміють ту внутрішню силу, що спонукає людину, стимулює її вчинки, як у повсякденному житті та і в професійній діяльності.

Словник української мови трактує поняття "мотивації" як "сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось" [8]. Отже, мотивація повинна спонукати до діяльності, що сприятиме задоволенню особистих цілей та цілей суспільства, організації тощо. Іншими словами мотивація – це певна сила, яка спонукає людей діяти (або не діяти) у певному напрямі, задля досягнення певних цілей.

У сучасній психології термін "мотивація" використовується в двоякому смислі: як таке, що позначає систему чинників, які детермінують поведінку (сюди входять потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення та ін.), і як характеристика процесу, який стимулює і підтримує поведінкову активність на певному рівні/

Різнomanітність підходів до визначення мотивації дозволяє виокремити основні з них [6, с. 17-19]:

- мотивація розглядається як процес формування мотиву;
- мотивація розглядається детермінація поведінки;
- мотивація розглядається спонукання: що викликає активність людини і визначає її спрямованість;
- мотивація розглядається як чинники, причини, фактори: взаємодія множини чинників в конкретній взаємодії людини з середовищем; сукупність внутрішніх, зовнішніх чинників, які діяли деякий час на свідомість людини;
- мотивація розглядається як сукупність мотивів;
- мотивація розглядається як когнітивний процес: походження мотивації криється не в прояві чогось закладеного від народження.

Важливе значення для наукового пошуку та осмислення ролі й змісту предмету мають його систематизація та класифікація, які слугують засобом проникнення у сутність подій та предметів. Відповідно з точки зору моралі, мотивація може мати позитивну (наприклад мотивація до здорового способу життя) або негативну (наприклад, мотивація до вчинення злочину) характеристику.

На сьогодні доволі усталеним і переконливим в науці є підхід, за якого мотив і мотивація розглядаються як різні за своєю суттю, в той же час взаємопов'язаними поняттями, які співвідносяться, як загальне та окреме. Мотив – це те що належить самому суб'єкту поведінки, є його особистісною властивістю, що спонукає зсередини до здійснення певних дій [6, С. 465].

З наукової точки зору, у цього явища не існує чіткого та остаточного визначення. Достовірно відомо те, що мотивація дуже тісно пов'язана з емоціями, але відрізняється

від них. На даний рахунок існує безліч теорій, деякі з яких передбачають, що мотивація може ґрунтуватися на необхідності мінімізувати фізичний біль і максимізувати задоволення. Це може включати в себе задоволення, як найпростіших, так і найбільш важливих потреб. До таких можна віднести потреби в їжі та відпочинку, у володінні певними благами, досягнення рівня престижу чи статусу, і тому подібні речі. З усього вищезазначеного, можна сформулювати думку про те, що суть і мета мотивації полягає в максимальному задоволенні всіх потреб людини [5].

Існує багато різних способів класифікувати види та типи мотивації. Однак, є 2 поширених підходи розподілу мотивації. За джерелом мотивації фахівці найчастіше поділяють її на: внутрішня мотивація та зовнішня мотивація.

Внутрішня мотивація це форма мотивації, яка відбувається з особистих або внутрішніх бажань та цілей людини. Подібний вид мотивації обумовлений особистим інтересом до процесу досягнення мети, або задоволенням від фінального результату своєї роботи. Наприклад, людина може бути внутрішньо мотивована займатися спортом, тому що їй подобається відчуття фізичної активності.

На противагу внутрішньої мотивації, зовнішня мотивація відбувається з-за меж особистості. Поширеними зовнішніми стимулами є винагороди, такі як гроші та привілеї, примус і загроза покарання. Простими словами, зовнішня мотивація — це стимули які приходять до нас від інших людей або обставин. Наприклад, людина може бути зовнішньо мотивованою займатися спортом, щоб схуднути або отримати нагороду.

Але, якщо більш глибоко розібратися в питанні, то можна помітити, що досить часто кордони між цими формами мотивації є розмитими. Нерідко зовнішня мотивація перетікає у внутрішню мотивацію. Це залежить від особливостей кожної людини, і того, як на неї діють різні стимули [5].

Досліджуючи питання психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців сектору безпеки, науковці НА СБУ наголошують на важливості мотиваційної складової в їх професійній діяльності. Зокрема встановлено, що однією з важливих передумов успішної їх діяльності є саме формування в них нових та розвиток наявних професійних мотивів, оскільки останні не тільки регулюють поведінку, а й спонукають до оптимальних дій, навіть в екстремальних умовах. Актуалізуючи певні мотиви, змінюючи їхню ієрархію, залучаючи додаткові сформовані мотиви, можна керувати своєю поведінкою та впливати на поведінку іншої людини. Немотивований фахівець активно і якісно працювати з повною самовіддачею чи йти на розумний ризик не зможе. Мотиви є основною рушійною силою його дій та вчинків [6, стор. 78].

Сидорова О.Е досліджуючи питання державної політики в гуманітарній сфері в Україні вказує на те, що одними з основних методів її реалізації (поряд з іншими) є мотиваційні (спрямовані на створення морально-психологічного підґрунтя і мотиваційних умов діяльності публічної адміністрації в гуманітарній сфері) [7].

Аналогічно, дослідники компетентності військових фахівців, також наголошують на важливості мотиваційної компоненти в їх професійній діяльності [3, стор. 74].

Дослідники мотивації до здорового способу життя, визначають її, як систему ціннісних орієнтацій, внутрішніх спонукань до збереження, відновлення і зміцнення здоров'я [4].

Аналіз наукових доробок попередників дає підстави виділити окремі спільні риси мотивації, а саме:

- 1) наявність мотиву, як засадничої ідеї процесу мотивації;
- 2) акцент на процес, тобто діяльність з доведення мотиву, його тлумачення, створення умов до його правильного сприйняття і використання в діяльності;

3) зумовленість дією чинників (внутрішніх та зовнішніх, наприклад до перших можна віднести родинні традиції або переконання людини, до других приписи закону, громадську думку тощо).

Відповідно, на нашу думку мотивація може бути визначена, як процес формування мотиву у певної особи, групи осіб (колектив підприємства, громадяни країни, всі люди) під впливом чинників (внутрішніх і зовнішніх).

Сучасні підходи до протидії тероризму закладені в Контртерористичній стратегії ООН, Контртерористичній стратегії ЄС виходять з того, що профілактика тероризму, недопущення вчинення таких актів є основним і найбільш ефективним засобом протидії цій глобальній загрозі людству [1].

Так, вищезгаданий нормативний документ ЄС визначає, що першим компонентом у протидії тероризму є заходи, спрямовані на попередження терористичних атак або їх підготовку, шляхом багатогранних довгострокових заходів, спрямованих на покращення сприйняття причин й еволюції терористичних загроз, обмеження радикалізації суспільства, що веде до тероризму, включаючи протидію вербовці, навчанню, розповсюдженню терористичної ідеології тощо.

Вочевидь що для реалізації таких стратегій потрібна цілеспрямована державна політика спрямована на формування певних ідеологічних засад – мотивів не сприйняття тероризму, його методів, сприяння і активної участі у протидії цьому явищу.

Розвиваючи сучасні підходи до боротьби з тероризмом С. Кудінов, вказує на важливість антитерористичної компетентності, яку визначає як інтегративну здатність людини успішно діяти в умовах небезпеки, пов'язаної з актами тероризму [2]. Змістовними складовими такої компетентності, ним визначені: для цивільного населення необхідні знання, вміння, навички, мотиви, світогляд й соціальні настанови; для особового складу сил охорони правопорядку – професійно-важливі знання, вміння, навички, мотиви та якості, світогляд, соціальні настанови, професійна готовність до ефективних дій в умовах терористичної загрози.

Прикладами практичного застосування знань про антитерористичну мотивацію можуть бути програми державних органів та робота правоохоронних органів.

Уряди багатьох країн розробили програми, спрямовані на запобігання радикалізації та екстремізму, мотивування населення до протидії тероризму. Ці програми можуть включати просвітницькі кампанії, роботу з молоддю та підтримку спільнот, які найбільш схильні до ризику радикалізації. Наприклад, у Великобританії існує програма "Prevent", яка спрямована на запобігання радикалізації та екстремізму в усіх громадах. Програма "Prevent" працює з державними органами, громадськими організаціями та представниками релігійних груп, щоб виявити осіб, які схильні до ризику радикалізації, та надати їм підтримку.

Висновки

Антитерористична мотивація є різновидом мотивації, та може розглядатися, з одного боку, як процес, що стимулює і підтримує поведінкову активність людини і спрямована на формування антитерористичних мотивів у різних верств населення, з іншого як сукупність таких антитерористичних мотивів, що обумовлюють ставлення та поведінку людини (групи людей) в умовах терористичної загрози. Вона формується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, сприяє формуванню антитерористичної компетентності.

Антитерористична мотивація - це складне явище, що охоплює широкий спектр факторів, які спонукають людей не вчиняти терористичні акти, протидіяти їм. Розуміння цих факторів є ключовим для розробки ефективних стратегій протидії тероризму.

Зміст антитерористичної мотивації полягає у цілеспрямованій діяльності спрямованій на формування у населення мотивів не сприйняття ідеології тероризму, його методів, сприяння і активної участі у протидії тероризму. Її праксеологічне значення полягає у спроможності підвищити ефективність протидії тероризму, шляхом формування у населення мотивів не сприйняття терористичної діяльності і залучення більшої кількості людей до протидії їй.

Подальших наукових розвідок потребують питання шляхів та засобів формування антитерористичної мотивації у різних верств населення, чинників що впливають на ефективність цього процесу, правового регулювання цієї діяльності тощо.

Список використаних джерел

1. Контртерористична стратегія ЄС на 2023-2027 роки. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a9ad67#_To c121816434 (дата звернення 19.06.2024)
2. Кудінов С.С. Правова політика з формування антитерористичної компетентності в Україні : моногр. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 268 с.
3. Любас А.А. Педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 – професійна освіта. Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. Львів, 2020.
4. Мельничук І. М., Сапіжак М. І. Мотивація формування здорового способу життя серед різних категорій населення. URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/nursing/article/download/5102/4705/18803> (дата звернення 19.06.2024)
5. Мотивація – що це таке, як працює, яка буває та на що впливає. URL: https://termin.in.ua/motyvatsiia/#google_vignette (дата звернення 19.06.2024)
6. Психологічне забезпечення професійної діяльності фахівців сектору безпеки : навч. посіб. / Н. Г. Іванова, О. І. Фармагей, О. О. Паливода та ін. – Київ : Нац. акад. СБУ, 2019. – 244 с.
7. Сидорова Е.О. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики України в гуманітарній сфері. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2023.
8. Словник української мови online. Томи 1-14. URL: https://sum20ua.com/?wordid=52622&page=1677#lid_52622 (дата звернення 19.06.2024)